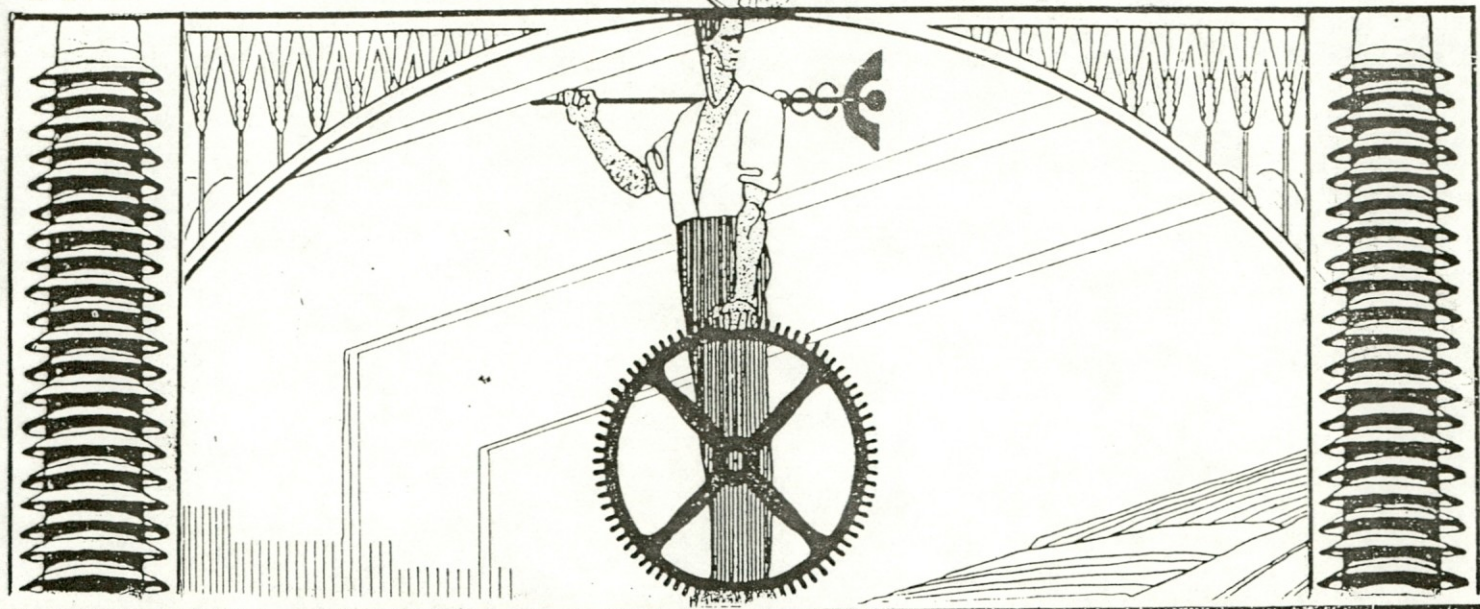

DOMŽALEC

NEPOLITIČEN LIST V PROSLAVO TRGA DOMŽALE

Slamnikarske tovarne v Domžalah.

Poleg desetih že v prvi številki navedenih deluje še ena vrlo ugledna in kar najbolje renomirana slamnikarska tovarna v Domžalah namreč

Ravnikar Matija, Zg. Domžale, 107.

To tovarno omenjamo posebej iz prav važnega vzroka: ker je ravno njen razvoj značilen za razvoj vsega domžalskega slamnikarstva.

Ustanovil jo je že pred več kot 60 leti Andrej Jančigaj, rojen 19. nov. 1839 v Domžalah.

Že njegov oče Valentin je izdeloval slamnike. Iz prav majhnih razmer se je Andrej polagoma povzdignil do uglednega in premožnega moža. On je bil sploh prvi slamnikar, ki je v Domžalah pričel šivati takoimenovane „naložene“ slamnike. Prej so šivali slamnike samo „na krajce“. On je tudi prvi v Domžalah v svoji tovarni vpeljal petrolejevo svetilko. Od vseh strani so hodili k njemu gledat to veliko novost. Povsod drugod v Domžalah in okolici je namreč takrat še brlela leščerba ali lojenica. Dasi brez vsake šole, je vendar iz-

vrstno vodil svoje podjetje. Bil je izredno sposoben in vnet za vsak napredek. Umrli je kot zlato-poročenec 27. marcija 1915.

Za njim je prevzel tovarno njegov zet Matija Ravnikar, ki je tovarno še prav zdatno povečal in vsestransko moderno opremil.

Tovarna uživa danes vsesplošno zaupanje in priznanje.

Slamnikarska obrt je torej v Domžalah res zelo stara. Iz prav preprostih prvotnih izdelkov se je polagoma a vztrajno razvijala vedno bolj.

Domače, turodno slovensko ljudstvo se je te obrti že zdaj oprijelo z izredno vnemo in občudovanja vredno sposobnostjo.

Za procvit slamnikarstva so torej tudi Domžalci domačini prav veliko storili. —

Vse to nam jasno potrjuje zgled Andreja Jančigaja!

Zaslužnemu možu — časten spomin!

»REVČEK ANDREJČEK«

narodna igra v petih dejanjih, se igra v nedeljo 2. avg. ob 4. uri pop. v Društ. domu v Domžalah.

Domžalci na tujem.

Domžalski slamninarski tovarnarji so svoja podjetja čedalje bolj izpopolnovali in povečavali.

Svojim tukajšnjim tovarnam so kmalu ustanovili tudi podružnice (filijalke), prodajalne v raznih velikih mestih: na Dunaju, v Pragi, Budapešti, Wels-u, Lincu, Bukareštu.

V te svoje filijalke v raznih velikih mestih so že od početka leto za letom pošiljali iz svojih tukajšnjih tovarnen po nekaj tukajšnjih domačih deklet, izurjenih šivalk.

Na ta način je nastala v Domžalah in okolici cela vrsta takih deklet, ki kot ptice lastavice vsako jesen gredo v razna velika mesta in se okrog Binkošti zopet vrnejo.

Hodijo ne samo po naročilu in v službi domžalskih tovarnarjev, ampak tudi drugih, ki si jih kot šivalk zelo zažele.

Domžalske slamninarske šivalke namreč po pravici slove že od nekdaj kot najboljše. V najimenitnejših slamninarskih tovarnah po velikih svetovnih mestih jih z veseljem sprejemajo v delo.

Ni čuda! Tukajšnjim ljudem je slamninarska obrt prešla kar v kri.

Tudi najtežje izdelke je treba le enkrat, dva krat pokazati našim domačim ljudem, pa jih znajo.

A ne le v razna velika mesta Evrope, tudi v Ameriko so začeli zahajati domžalski slamninarski.

Domžalski slamninarski tovarnar Krizant Ladstätter je namreč leta 1882 ustanovil tudi

v New Yorku svojo tovarno in je poslal tja dve tukajšnji šivalki.

Tovarna radi prevelike oddaljenosti ni uspela.

A Domžalke so prišle v Ameriko.

Že leta 1883 so šle zope tri šivalke tja.

Vender pa celih 20 let potem Amerika za Domžale ni imela privlačne sile. Le tu in tam je odšel kedo tja.

Leta 1905 se je pa sprožilo. Potem pa je šlo kot bi bilo namazano. Kar eden drugega so speljali. Skoraj vsi so dobili dela in tudi prav poljnega zaslužka v raznih slamninarskih tovarnah.

Največ jih je ostalo kar v New Yorku. Nekaj jih je prišlo tudi v Cleveland in Čikago.

Leta 1923 je bilo Domžalcev v Ameriki: v New Yorku 305, Clevelandu 37, Čikagi 30 in drugod 12, skupno 384.

Zveza med njimi in domačim krajem je skozi ves čas ostala kar najlepša.

K vsem velikim delom, ki so se v teh letih izvrševala v Domžalah, so tudi domžalski Amerikanci radi in z veseljem prispevali.

Domžalam so njihovi Amerikanci v čast.

Na procvitu trga Domžale imajo oni lep, velik delež!

Zato se jih hvaležno spominjamo in jim tudi v tem listu pošiljamo svoj posebno priručni pozdrav!

Prof. dr. Val. Rožič:

Izlet v Domžale in okolico.

Trg Domžale leži ob starodavni „Veliki“ Dunajski cesti, ki je vodila v rimskih časih iz Emone čez Adrans (Trojane) v Čelejo (Celje) in vezala kot še danes veže Ljubljano s Celjem—Mariborom Gradcem in Dunajem. Iz Domžal pa te vodi bela cesta tudi proti Kamniku in dalje na Gornji grad, druga proti Mengšu na pravo „Gorenjsko“, tretja proti Ihanu—Dolu za Savo na Dolenjsko. Da je romantična, lepa Moravska dolina zvezana po novi cesti z Domžalami, je vsakemu domačinu znano.

Niti domačini, niti tujci se dosti ne zavedajo, na kako lepem, divnem, romantičnem kraju, na kako zgodovinsko pomenljivi točki in križišču leži novi trg Domžale.

Trg Domžale leži sredi onega divnega trikota slovenske dežele, kjer ga na južni strani omejuje deroča Sava z litijskimi hribi na severovzhodni strani Kamniške ali Savinjske planine z Grintovcem in Krvavcem, na zapadni strani nizko hribovje in gričevje, ki se razprostira od Šmarne Gore čez Rašico proti staremu mestu Kamniku. Med tem trikotom se širi kamniško-dernovsko, mengeško-domžalsko rodovitno polje, katero namakajo deroča kamniška Bistrica, tiha Pšata in mirna Radomlja.

Mična domžalska ravan pa ima še bolj mično in mikavno zgodovinsko ozadje in obiljeje. Čela

idilična domžalska okolica je prepletena in poseljena s starimi gradovi in gradiči, katerih ni nič manj kot dvajset in še čez v najbližji okolici.

Da, pokrajina ob Kamniški Bistrici in Veliki cesti, ki pelje od Trzina skozi Domžale proti Črnemu grabnu na Trojane, ima zelo pisano, pestro, zanimivo in bogato domačo zgodovino, ki še čaka na zgodovinarja, da dvigne njene skrivnostne zaklade iz davne preteklosti ter jih poda živeči sedanosti in bodočnosti.

Komaj četrt ure od Domžal na levi strani železn. tira leži starodavna graščina Groblje, sedaj last misijonske družbe. Ako pa greš po Veliki cesti dalje proti Dobu ter v Dobu zaviješ na desno, prideš v četrt ure po prelepi beli cesti na petstoletni grad Krumperk s svojimi pomenljivimi štirimi stolpi. Na grad Krumperk pa prideš tudi po drugi poti. Greš skozi Domžale čez bistriški most in potem po beli cesti in hladni senci tja do gradu.

Grad Krumperk je zgodovinsko slovit — znamenit. Tu je bil nekdaj sedež mogočnega, junaškega Ravbarja, junaka slovenske narodne pesmi še iz časa turških bojev. Kdo ne pozna še iz otroške dobe, one lepe junaške pesmi, ko Ravbar razpošilja pisma širom nekdanje dežele Kranjske, Koroške in Štajerske ter poziva zlasti „Ljubljanec“ na boj proti Turku, ki je navalil na Sisek.

S svojo vojsko, ki je štela več kot osemnajst Čičev, kakor pove pesem, je prihrumel

„preko polja do Ljubljane
trdne, visoke, prostrane.
Gospod Ravbar dram' Ljubljance:
„Oj, Ljubljanci! oj, zaspenci!
se na vojsko napravljajte!“

*
Pa za Ravbarjam hodile
so Ljubljanke, ga prosile,
srebra, zlata ponujale
družeta si odkup'vale.

Ravbar: „Gospe tiho! Mamke,
potrpite malo samkel!“
Zdaj ni čas podkupovati,
sila se je vojskovati!“

Združeni so z veliko vojsko drli pred Sisek
in

„tako v Turka se zagenali,
da so vsega posabljali.“

Sisek je bil s pomočjo Ravbarja resnično
otet. —

Ako pa greš po temnih, senčnatih krumperških gozdovih še dalje: proti vzhodu prideš čez četrto ure v skrito, tiho vasico Dobovlje — in na to kmalu v Žeje in k Sv. Trojici nad Dobom. Ta divni kraj leži nič več kot 530 m nad morjem in Ti nudi zato prekrasen, silno obširen pogled po celi pokrajini, zlasti pa Gorenjski. Od Sv. Trojice razgledaš nad sto svetišč in raznih gradov, ki se razprostirajo v tem trikotu. Tik za Sv. Trojico pa stoji na strmi skali — v Rebri — starodavni grad — Koprivnik — sedaj Tovorov grad imenovan, katerega razvaline segajo nazaj v zgodnji srednji vek. Valvazor omenja še ta grad pod imenom Koprivnik, a naslikano ima samo razvalino, ki se še danes vidi. Grad Koprivnik leži ravno za Sv. Trojico nad vasjo Dolino, blizu Jemčevega znamenja, ki je mejnik med Savsko in Moravsko dolino. Zanimivo je to, da narod ne pozna gradu Koprivnik, pač pa se je ohranila še ena parcela — njiva na Koprivnici, ki je last kmeta Rožiča iz vasi Viševka. O tem sedaj takozvanem „Tovorovem gradu“ (kmet Tovor je lastnik gradu) si narod v okolici še dandanes pripoveduje različne pravljice kakor o zakladih, o zakleti deklici, o cvetnjaku, o bajno razsvetljenih in cvetočih vrtovih itd. Resnično je tudi to, da je Trojiška cerkev večinoma sezidana iz razvalin kamnja s Tovorovega gradu (okrog l. 1750.)

Valvazor pravi, da so se posestniki Koprivnika pozneje v novem veku preselili iz strmega hriba v ravnino ter sezidali in ustanovili grad Krumperk — grad Ravbarjev. — Da, takšna je povest naših gričev in dolin!

Pa vrnimo se nazaj na veliko cesto, kjer vlada burno, hrupno življenje. Ako gremo iz Domžal po cesti proti Ihanu, kjer je rojstni kraj našega slovničarja dr. A. Breznika, nas nad Ihanom pozdravi starodavna turška trdnjava Tabor s cerkvico sv. Kunigunde in divnim pogledom proti beli Ljubljani. Tu ležijo v cerkvici pokopani junaki-plemenitaši baronov in vitezov Ravbarjev iz Krumperškega gradu. — Med vasmi in jelšami pridemo v Beričevo, kjer se Kamniška Bistrica izliva v Savo. Nato smo kmalu v Dolu, kjer je tudi stari grad (Lusthal), sedaj last Povšetovih dedičev.

Se pol ure peš hoda in smo v Dolskem pri Sv. Heleni, in Agati za Savo, kjer Sava meče

mrliče — utopljenke na obrežje, da jih potem na pokopališču pri Sv. „Tajdi“ (Agati) pokopljejo. Pod cerkvijo Sv. Helene stoji „Žerjavov grad“, kakor ga ljudstvo nazivlje. Ta mali lepi košček pokrajine je zelo mičen, vabljen in idiličen.

Blizu Domžal leži tudi mal gradič Mala Loka, ki je sedaj last dobrodušnih sester iz reda „Križark“. Gradič je prijeten za poletni oddih. V neposredni bližini je vas Trzin, rojstni kraj ministra n. r. in pokrajinskega namestnika v p. g. Ivana Hribarja.

Pa obrnimo se nazaj na gorenjsko stran. V bližini vasi Trzin, tričetrt ure od Domžal leži grad Habah, last grofov Lichtenbergov. Tudi ta grad je veleznimiv. V Velikem Mengšu imamo kar dva gradu, Zgornji in spodnji (Staretov) grad. Prvi je že razvalina, ki nudi samo spomine in krasen razgled po mengeškem polju, po moravških gričih in hribih tja do Limbarske gore. Pred nami so Jarše, rojstni kraj odličnejšega mlinarskega industrijca g. Petra Majdiča. Zadaž za Mengšem samotari v tihi samoti grad Šinkov Turen.

Iz Mengša si v pol ure na Križu in v eni uri v Komendi. Graščina Križ pri Kamniku leži na strmem obronku ter prešerno pogleduje po spodaj ležečem bogatem polju in pridnih kmetovalcih. Grad je last baronov Apfaltrern.

Dalje proti Kamniku — tik pred mestom imaš grad Zaprice. Nad Zapricami je starodavno pokopališče Žale z gradom Žale; potem Mali grad s tremi cerkvicami — novomašnikov trojčkov in z zanimivo pravljico o zakleti deklici Veroniki. Nad Kamnikom se dviga razvalina Stari grad, in te spominja povesti: „Deklica s Starega gradu“. —

V bližini Domžal leži na ovinku ob cesti, ki pelje iz Doba v Kamnik, grad Černelo. Pet minut pred Černelom stoji na polju poleg ceste, Bog ve, koliko stolet stara široka lipa, kjer so naši predniki „večevali“, to je: zborovali, sodili in izrekli staro pravdo — pod staro-slovensko lipo na vasi. — To mesto je bilo pravo sodišče. —

Med Kamnikom in Černelom leži pod lepim hribovitim gozdičkom mična graščina Volčji potok, ki je last Souvanovih dedičev, da ne omenjam Perovega pred Kamnikom. — Med gradom Černelom in Dobom leži graščina Čemšenik, last Urbančeve rodbine iz Ljubljane.

Po „Veliki“ cesti od Doba naprej pridemo na Prevoje, kjer je bil doma naš učeni rojak dr. Jakob Zupan, pesnik brez esov in cetov, čegar pesmi je zatorej dr. Fr. Prešeren po svoje ocenil in osolil.

Takoj za Prevojami je mična vasica Št. Vid, kjer je doma ljubljanski mestni fizik zdravnik dr. Mavricij Rus in njegovi vrli bratje — trgovci in industrijski podjetniki. Med Št. Vidom in Lukovico nad „Veliko“ cesto se dviga na položnem brdu znameniti grad Brdo z župno cerkvijo brdske fare. Tu je rojstni kraj pisatelja Janka Kersnika. Grad ima krasno, malo vzvišeno lego, tako, da ti je odprt lep, razsežen razgled po bližnji in daljnji okolici tja do Ljubljane. V gradu je sodnija in davkarija. Tu je sedež in središče brdskega sodnega okraja. Kraj je nenavadno lep, idiličen.

Nasproti pod Brdom ob Vel. cesti leži vas Selo, kjer je rojen dr. Dragotin Lončar, profesor, slovenski pisatelj in sedanjí predsednik „Slovenske Maticе“. Tam stoji tudi prekrasna pristava — vila — pisatelja — notarja Janka Rahnetarja.

Nasproti Brdu leže spodnje Koseze, kjer je tekla zibel pesniku Jovanu Veselu — Koseskemu, ki je zapel: „Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti“ in visoko pesem „Kdo je mar?“.

Blizu Kosez so prijazne Prapreče z znamenito srednjeveško gotsko cerkvijo. Tu je doma profesor — zgodovinar — dr. Karl Capuder. Nad Praprečami pa se dviga okroglo Gradišče, rojstni dom sedanjega metliškega prošta I. Cerarja in značnega združnega delavca in trgovca I. Pozniča.

Ako gremo po Vel. cesti naprej proti Črnemu grabnu, pridemo v Krašnje, kjer sta doma pisatelja: Andrejčkov Jože — Podmiljšakov in J. Masel — Podlimbarski, znan po svojem usodepolnem romanu: „Gospodin Franjo“. Iz Lukovice mimo Prapreč in Kosez čez Videm in Imeno prideš po stari cesti v trg Moravče. V moravški dolini imaš zopet štiri gradove: Tustanj, Češnjice, Belnek in Zalog. Blizu Moravč je neznatna vasica Zagorica, koder je bil v priprosti kmečki hiši rojen učeni matematik, kasnejši baron Jurij Vega.

Pojdimo nazaj v naš centrum — proti Domžalam. Zadaj za Volč. potokom, Černelom in Čemšenikom pod rovsko faro se skriva grad Kolovec, last graščaka in veletovarnarja Stareta. V bližini je bil stari grad — Kolovec.

Na gradovih: Brdo, Černelo, Volčji potok, Kolovec Zaprice se vrše scene iz Jurčič — Kersnikovih „Rokovnjačev“. S teh krajev, gradov, kmetov, sel, cerkva in vasi je zajeta skoro vsa snov naših pisateljev domačinov: Janka Kersnika, Fr. Detele, Jož. Andrejčka, Podmiljšakovega, Luke Svetca in Jos. Ogrinca. Zadnja dva sta doma iz Podgorjapri Kamniku. Tu je rojstni kraj pisatelja Janeza Trdine in zgodovinarja Josipa Stareta, oba Mengšana. V Komendi — v nekdanji graščini sedaj Glavarjevi občinski bolnici — se vrši zanimiv Pregeljev roman: Peter Pavel Glavar. — Na Križu pri Kamniku je doma junaška rodbina plemenitih savogradskih Lukancev in na Rovih pisateljev plemenitih Andrejka.

Krog in krog Domžal so prijetne izletne točke, kakor: sv. Trojica, Limbarska gora, Sv. Mohor pod njim stara razvalina grad Rožek, Češnjice, Vranja peč, Zlatopolje. V neposredni bližini nas prijazno vabi mični Homec (holmec) in lepe Radomlje, kjer je bil rojen naš pisatelj Fr. Levec. V bližini Krumperka, na razpotju, kjer se cesta zavije proti Svidrihu, Rači in sv. Trojici, stoji „Kloster“, ki ga

je sezidal znani „Lepi Tonček“ iz Doba, katero snov je pisatelj Jaklič spremenil v mično povest „Lepi Tonček“. — Med Beričevem in Dolom se razprostira na porastlem holmcu starodavna „Aj-dovščina“, lepa izletna točka, polna borovega, smrekovega vonja in zdravja. Razni Ravbarji, Hohenwarti, Raspi, Lichtenbergi, Lambergi, Apfalterji, Gallenbergi, Barbo, Rechbachii itd. so tu stanovali. Gradovi, gradiči in razvaline, kakor: Groblje, Hahah, Mengeš, Sinkov Turn, Komenda, Križ, Zaprice, Žale, Stari, Mali grad, Perovo, Volčji potok, Černelo, Čemšenik, Kolovec, Brdo, Rožek, Zalog, Belnek, Češnjice, in Tuštanj, zadnji štirje vsi v moravški dolini, dalje Krumperk in Kropivnik, Žerjavov grad pri Sv. Heleni in Dol ter Mala Loka, dalje Tabor pri Ihanu, Krumperk in Tabor na Krtini pri Dobu ter različne druge znamenitosti se kopičijo okrog Domžal. Znan je ihanski in peški marmor, redka posebnost je moravški pesek, ki ga rabijo pri ulivanju železa. Niso redke podzemске jame s kapniki, vode z močnim padcem, mlini, žage, tvornice, lepe kmetije itd. Vse to je združeno v lepo gospodarsko harmonijo, zaokroženo celoto okoli novega trga Domžale.

Domžale imajo še lepo bodočnost, ako bodo novi tržani znali izrabiti ekonomske prilike trga in njegove okolice.

Vsa ta romantična okolica, vsi omenjeni stari gradovi in gradiči imajo preteklost. Vse sedanje tvornice, mlini in žage, delavnice, kmetija in industrija — obeta Domžalcem vsega tako, kakor poje pesnik Vodnik:

„Sloven'c, tvoja zemlja je zdrava
in pridnim nje lega kaj prava ...
išče te sreča,
um ti je dan,
našel jo boš,
če nisi zaspan.“ *

S temi skromnimi vrsticami sem hotel vzbuditi le zanimanje pri tujcih — izletnikih, zlasti Ljubljančanih; pa tudi domačinom sem želel vzbuditi večje zanimanje za domačo grudo, njeno pestro površino, vzbuditi pozornost za njeno zgodovino, preteklost, sedanost in opozoriti na — bodočnost.

Svoj rod, svojo grudo moramo najpreje spoznati, potem jo bomo še le cenili in ljubili. Potem se bomo radi trudili, z veseljem delali ter skušali z njo vred se tudi sami gospodarsko in kulturno povzdigniti.

Razno.

Spopolniti je treba prvo štev. našega lista v tem-le: Med slarnikarskimi tvorničarji je izostala najstarejša tvornica slarnikov, ki ima še danes velik ugled na svetovnem trgu, to je: slarnikarska tvornica g. Matije Ravnikarja v Zg. Domžalah številka 107. — Poleg društev je ome-niti še športni klub „Disk“ in „Orjuno“. — Gasilno društvo v Domžalah je ustanovljeno 1. maja 1880. — Lastnik parne žage v Zg. Domžalah je g. Josip Rus & Co. — Ugleden lesni trgovec v Zg. Domžalah št. 143 je g. Anton Skok.

Hranilnica in posojilnica v Domžalah je nazkazala tukajšnjemu županstvu za olepšavo trga

Domžale 2500 Din. Za velikodušen dar ji najtop-lejša zahvala vseh tržanov.

Kmetska posojilnica v Ljubljani je poslala propagandnemu odseku v proslavo trga Domžale 200 D, za kar se najuljudneje zahvaljujejo vsi občani.

Obrtni mojstri iz Domžal prirede v nedeljo dne 2. avgusta ob 4. uri pop. v Društvenem domu v Domžalah igro s petjem „Revček Andrejček“. Igro spremlja orkester priznane Domžalske godbe. Prireditelj je namenjena samo v proslavo trga. Zato so naši obrtniki določili ves čisti donos županstvu, da ga uporabi za olepšavo trga. Igra je zajeta iz narodnega življenja ter se vrši v Bohinju. Skupno nastopa pri tej igri nad 50 oseb. — Domžalce in okoličane opozarjamo na izredno priliko in jih na prireditelj vpljudno vabimo.